

Dwergdikkopje

Thymelicus acteon

Het dwergdikkopje is sinds 1981 als standvlinder uit Nederland verdwenen. Hij vloog in één generatie tussen midden juli en midden augustus. In het verleden is hij vooral in Zuid-Limburg waargenomen, de overige waarnemingen betreffen vermoedelijk zwervers. Bij herstel van een grotere oppervlakte kalkgrasland kan hij zich mogelijk hier weer vestigen.

Levenscyclus en gedrag

De waardplant van het dwergdikkopje is gevinde kortsteel *Brachypodium pinnatum*. De eitjes worden in kleine series afgezet in ingerolde verdorde bladeren van grote pollen. Als de rups uit het eitje komt, spint hij een cocon in de schede van een dorre grasstengel. Daarin overwintert hij nuchter. De vlinders drinken geregeld nectar. De dichtheid op de vliegplaatsen kan hoog tot bijzonder hoog zijn: van 64 tot 1000 exemplaren per ha. Ook Thomas (1990) vermeldt hoge aantallen - tot honderdduizenden - waarmee deze soort soms op de vliegplaatsen aanwezig is. (BINK 1992).

Vliegtijd en overwintering

Het dwergdikkopje vloog in één generatie tussen 11 juli en 10 augustus. De uiterste data waarop een vlinder is waargenomen, zijn 23 juni en 24 augustus. Hij overwintert als nuchtere rups.

Leefgebied

Het dwergdikkopje leeft in de ruige delen van droge graslanden en heeft een voorkeur voor de delen waarin grote pollen gevinde kortsteel staan. De soort is in ons gematigde klimaat warmteminnend en leeft vooral op hellingen die op het zuiden gericht zijn.

Mobiliteit, verspreiding en trend

Het dwergdikkopje wordt in de literatuur vermeld als een honkvaste soort, maar vermoedelijk hebben alle waarnemin-

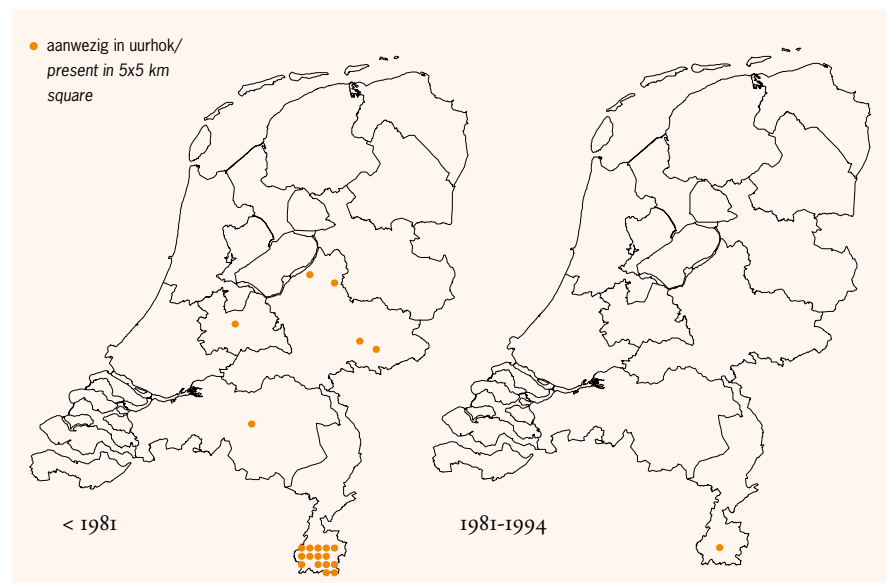
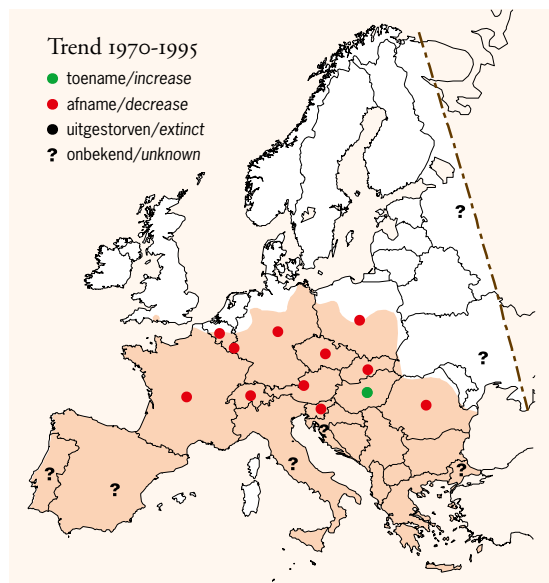

gen op de zandgronden in het verleden betrekking op zwervers. Mogelijk zijn deze individuen afkomstig uit Duitsland. (BINK 1992).

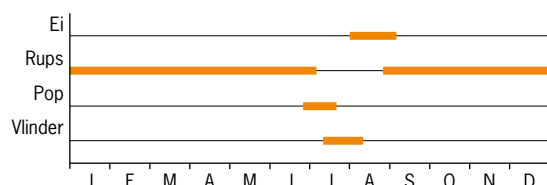
Het dwergdikkopje bewoont een groot gedeelte van Zuid- en Midden-Europa. In Nederland kwam het aan het begin van de 20e eeuw op vrijwel alle kalkgraslanden voor en tot 1930 was het in Zuid-Limburg een vrij algemene vlinder. Daarna ging de soort achteruit en omstreeks 1965 was hij al zeer zeldzaam. De laatste populaties vlogen op de Bemelerberg (tot 1975) en in het Gerendal (tot 1981). Andere plaatsen waar de soort nog lange tijd voorkwam, zijn de Schiepersberg (tot 1967) en de Vrakelberg (tot 1963). Na 1981 zijn ook geen zwervers meer gezien. Tax (1989) maakt nog melding van een waarneming in 1982, maar daarover zijn geen nadere gegevens beschikbaar. (VELING 1999).

Bescherming

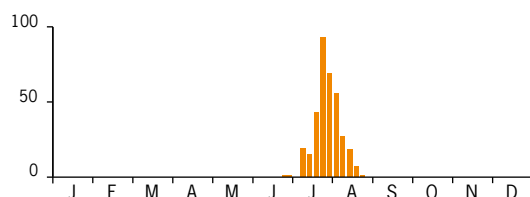
Het dwergdikkopje staat als 'verdwenen' op de Rode Lijst en is beschermd volgens de Flora- en faunawet. In Zuid-Europa en Groot-Brittannië is het voorkomen stabiel, maar in

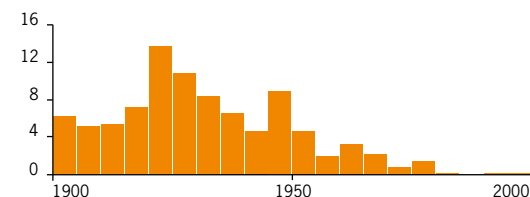
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Centraal-Europa, waaronder Duitsland en België, is de soort in 25 jaar met 20-50% achteruitgegaan. Hij staat op de Waalse en op de Europese Rode Lijst. De dichtstbijzijnde populatie bevindt zich op het Belgische deel van de Sint-Pietersberg.

Er zijn waarschijnlijk vier oorzaken waardoor het dwergdikkopje niet meer in Nederland voorkomt:

- Veel kalkgraslanden zijn ontgonnen en vervangen door akkers, wegen en huizen;
- Veel kalkgraslanden zijn verdwenen vanwege het uitblijven van beheer. Hierdoor groeiden zij dicht met struweel en bos;
- Veel kalkgraslanden zijn verkeerd beheerd. Zo werd een aantal graslanden geregeld afgebrand of rigoureus gemaaid. Deze beheervormen verdraagt het dwergdikkopje slecht. Deze soort leeft juist in graslanden met een gevarieerd beheer, waarin delen worden gemaaid of begraaasd maar waarin ook gedeeltelijk 'niets' wordt gedaan. Juist door deze variatie ontstaan er plaatsen met een ruigere vegetatie waarin grote pollen van de gevinde kortsteel groeien;

- Het resterende geschikte grasland had een te klein oppervlak voor een duurzame populatie. De oppervlakte van een kalkgrasland(complex), dat voor het dwergdikkopje geschikt is, moet bij voorkeur meer dan 50 ha zijn. (THOMAS ET AL. 2001, GOFFART ET AL. 2001).

Voor het herstel van de soort is het wenselijk dat het oppervlak kalkgrasland wordt uitgebreid. Het beheer van deze graslanden moet gevarieerd zijn, waarbij ook ruigere delen ontstaan met onder andere grote pollen gevinde kortsteel. Extensieve begrazing met bijvoorbeeld schapen in de winter is een geschikte beheervorm. Wordt er gemaaid, dan moet een deel van de vegetatie worden ontzien. De rups overwintert namelijk vrij hoog in de pol. Daarnaast kunnen veel mergelgroeven zodanig ingericht worden dat deze soort er kan leven. Door bijvoorbeeld de graslanden in de ENCI-groeven in de Sint-Pietersberg voor deze soort geschikt te maken, lijkt spontane hervestiging daar mogelijk. Ook andere mergelgroeven in Limburg kunnen na herinrichting tot leefgebied voor deze soort worden ontwikkeld.

Toekomst

Het dwergdikkopje zou weer in Nederland voor kunnen komen indien er in Zuid-Limburg een groot min of meer aaneengesloten gebied wordt ontwikkeld met onder andere ruig kalkgrasland.

SUMMARY

Lulworth Skipper *Thymelicus acteon*

Thymelicus acteon is a former resident; it has been extinct since 1981. At the beginning of the 20th century, it was common in the southern part of the province of Limburg, but gradually declined, becoming very rare in the 1960s. It occurred in the rougher parts of limestone grassland, where the caterpillar was mainly found in large tussocks of *Brachypodium pinnatum*, its larval foodplant. The species flew in one generation from mid-July until mid-August, and hibernated as a young caterpillar. Its disappearance was probably largely due to habitat loss: many limestone grasslands had been taken into cultivation or managed inappropriately, for example, by burning or abandonment. However, if the calcareous grassland reserves where it formerly occurred are managed appropriately, butterflies from neighbouring Belgian populations may recolonise them.